

Grundtvig som samfundsbygger

af Ove K. Pedersen

Professor i Komparativ Politisk Økonomi

Department of Business and Politics, Copenhagen Business School.

Denne tekst udgør dispositionen til foredrag holdt 24.1.2010 på Vartov i forbindelse med konference "Grundtvig som samfundsbygger".

Projekt

Som medlem af det fagkyndige udvalg under Grundtvig Centeret har jeg været med til at tage initiativ til afholdelse af fem forskningskonferencer 2011-2013 om Grundtvig og det danske samfund.

Dette er den første konference og jeg har den ære at være den første oplægsholder.

Jeg skal bruge udfordringen til at skildre ideerne bag et forskningsprojekt som allerede så småt er kommet i gang.

Projektet drejer sig om "Grundtvig som samfundsbygger".

For knap en måned siden afholdte vi her på Vartov en international konference, med det formål at skabe ideer bag og kategorierne for et projekt. Til konferencen havde undertegnede sammen med professor John A. Hall, McGill University indbudt nogle af de mest fremtrædende danske og internationale forskere inden for teorier om nation building til at diskutere Grundtvigs rolle i det danske samfund.

Konferencen var komparativ og ønskede at sætte Grundtvigs position i det danske samfunds udviklingshistorie i perspektiv, ved at sammenligne hans rolle med andre historiske personligheds rolle i andre lande og eventuelt til andre tider.

Mit oplæg trækker på inspiration fra denne konference, og skal ses som et af flere bidrag til at identificere en problemstilling og skitsere et forskningsprojekt, herunder at definere de væsentligste kategorier.

Projektet videreføres med flere konferencer og afsluttes med konference i USA 2012, hvorefter antologi med danske og udenlandske deltagere udgives 2013. Aftale om udgivelse er indgået med McGill-Queen's University Press, Montreal, Canada og DJØF Publishing, København.

Rammen

Siden 2. verdenskrig er fortolkningen af Grundtvig gået i en stadig mere politisk og stadig mindre teologisk retning. Samfundets sekularisering er fulgt op af en understregning af Grundtvig som politisk- eller samfundspolitisk filosof, mere end Grundtvig som forkynner.

Det er denne udvikling og Grundtvig som person og som legende, jeg skal tage udgangspunkt i.

Jeg skelner mellem: (1) Grundtvig som person og hans værk (tilblivelseshistorien); (2) Grundtvig og fortolkninger af hans værk (fortolkningshistorien); og (3) Grundtvig som legende, dvs. Grundtvigianismen forstået som de sociale bevægelser og organisationer, der er skabt i hans navn eller for at repræsentere hans tekster og hans indsats – det være i samtid, eftertid eller i nutid (virkningshistorien) og i Danmark eller i andre lande.

Den første – Grundtvig som person - lægger vægt på hans tekster. Heri indgår hans enorme produktion af salmer, prædikener, foredrag, disputer, historiefortællinger, poesier, filosofiske overvejelser, og så videre.

Den anden – udlægningen af Grundtvig - sætter fokus på fortolkningen af hans tekster og dermed på, hvordan Grundtvig er blevet gjort meningsfuld for præster, filosoffer, pædagoger, politikere, digtere, institutions dannere, og alle andre.

Den tredje – Grundtvig som legende - tager skridtet fuldt ud, og spørger, hvad Grundtvigs tekster og hans indsats i øvrigt er blevet anvendt til. Her drejer det sig om alle de aktiviteter, som samtidige eller efterfølgende generationer har begået for at omsætte, Grundtvig fra tekst og fortolkning til kirker, højskoler, friskoler, akademier, og meget mere.

Samfundsbygger

Med Grundtvig som samfundsbygger, forstår jeg både tekst, fortolkning og anvendelse og stiller spørgsmålet:

- Hvilken rolle har Grundtvig som person, udlægning og legende spillet for opbygningen af det danske samfund?

Tre forhold skal straks præciseres:

- 1) Med *bygning* forstår jeg omsættelsen af Grundtvigs tekst og indsats ideer, institutioner og organisationer, der ved analyse kan påvises at have (eller have haft) indflydelse, herunder på kirke, skole, politiske institutioner. I dag er building (bygning) et begreb, der anvendes inden for historie, politisk videnskab og andre samfundsvidenskaber til at analysere og beskrive, hvordan og hvorfor ideer og institutioner er blevet til. Ved at lægge vægt på bygning indføres en tids dimension; der lægges vægt på udvikling over tid og tiden inddeles i perioder for at fremstille en udviklingshistorie.
- 2) Med *samfund* forstår jeg noget andet og noget mere end stat og nation. At *bygge et samfund* (society building) indebærer, at der skabes sådanne følelser af samhørighed hos borgere i en stat, at de forstår og formulerer deres egen interesser i lyset af fællesskabets eller en national interesse. At *bygge en stat* derimod bevirker, at der etableres politiske institutioner og fordeles magt mellem disse, ligesom individer tildeles borgerskab og tilføres rettigheder

(personlige, økonomiske og politiske). Endelig betyder det forhold, at *bygge en nation* (nation building), at borgere, der bærer rettigheder inden for en stat også bliver udstyret med en national identitet, således at de herved forstår sig selv som borgere i en nation.

Denne sondring mellem de tre byggeprojekter indebærer selvfølgelig udviklingshistorie. Det kan postuleres at bygningen af en stat er til forudsætning for bygning af en nation, ligesom bygningen af et samfund forudsætter de to forudgående. Det omvendte er også muligt og rejser to nye spørgsmål i forbindelse med Grundtvig:

- 1- Har Grundtvig i egenskab af person, udlægning og legende spillet nogen rolle i udviklingen af det danske samfund, inklusive i bygningen af den danske stat, etableringen af en national identitet og gennemsættelse en følelse af samhørighed? og
- 2- Hvorledes er den danske udviklingshistorie sammenlignelige med andre landes?

Påstande

Inden for rammerne af Grundtvig Centeret har vi som sagt taget initiativ til konferencer, studier og publikationer med det formål at besvare de to spørgsmål.

For at begrunde disse initiativer skal jeg for egen regning fremsætte disse påstande:

- At Grundtvig – person og legende – dags dato ”er til stede” i de idealer, identiteter og institutioner som kendetegner det danske samfund. Jeg påstår derfor, at Grundtvig ikke bare har deltaget i bygningen af den danske stat, og af danskheden, men også af det danske samfund.

Derudover påstår jeg:

- At Grundtvig indgår i en dansk udviklingshistorie, og at denne – også på grund af hans rolle – er unik, i den forstand, at den danske statsbygning (stat) kan ses som forudsætning for etableringen af danskheden (nation), og at begge kan påstås at være til forudsætning for etableringen af Danmark som samfund.

For at besvare disse hypoteser, foreslår jeg, at vi sammenligner Grundtvig med andre personligheder i andre lande for at sandsynliggøre (eller afvise), at han er, samfundsbygger og at dette forhold er med til at gøre dansk udviklingshistorie unik.

På den allerede nævnte internationale konference bad vi danske og internationale forskere diskutere, hvorvidt de kendte til personligheder i andre lande, der på lige fod med Grundtvig kunne påstås at være stats-, nations- og samfundsbyggere.

Svaret var nej!

I fællesskab kunne vi pege på personer, der som politikere eller politiske filosoffer havde spillet en rolle i forbindelse med bygning af stater – i USA og Canada, men også i Frankrig og England.

Ligeledes kunne vi pege på personer, der som poeter, forfattere, forkyndere, forskere, sangskrivere eller noget helt sjette, havde spillet en rolle i forbindelse med bygning af national identitet – i Øst- og Central Europa, men også i Irland og Tyskland.

Derimod kunne vi ikke pege på personer, der havde spillet i rolle på begge planer og samtidig også har gjort det i forbindelse med samfundsbygning.

På den baggrund kom vi til den (helt foreløbige) konklusion, at Grundtvig er unik, og at han er det, fordi han både deltager i bygning af stat, af nation og af samfund, og tillige stadig er ”tilstede” i det danske samfund, og dermed – som person og legende – indgår i det danske samfunds udviklingshistorie.

Konklusionen er ikke stærk. Den er ikke underbygget med analyse og sammenligninger, men vil blive lagt til grund for en række komparative studier, der inddrager personligheder fra andre lande og andre tidspunkter.

Spørgsmålet der skal besvares er dette:

- Er Grundtvig en unik personlighed i den forstand, at det ikke findes nogen person, hvis værk har fået en sammenlignelig indflydelse, og at studiet af hans værk, fortolkningen og anvendelse af dette, giver indsigt i det danske samfunds udviklingshistorie?

Analyse

At besvare dette spørgsmål kræver historiske studier, men også studier af, hvad der eventuelt gør det muligt for Grundtvig at spille denne unikke rolle.

- Hvad forklarer tid og sted?

Vi kigger på den historiske kontekst; den danske stat i 1900-tallet; opløsningen af enhedsstaten (1814), opløsningen af helstaten (1864), og enevældens ophør (fra 1848).

- Hvad forklarer hans værk; dets mangeartede natur (forkyndelse og foredrag, teologiske skrifter og historieskrivning) og de mange genrer, der anvendes (poesi, disput, filosofi)?

Vi kigger på dets mangesidighed, og det forhold, at han anvendte mange genrer, kombinerer mange emner og tilgange og kan fortolkes bredt såvel som smalt og ikke bare en tidsaktuel, men ”eviggyldig”.

- Hvad forklarer emner og genrer for fortolkningen af hans værk; det forhold, at der over flere end 100 år har været en opmærksomhed omkring hvad han skrev og gjorde.

Vi kigger på, hvordan Grundtvig som legende blev skabt, og hvorfor det er muligt at skrive hans fortolkningshistorie.

- Hvad forklarer anvendelsen af Grundtvig; det forhold at der er skabt højskoler og akademier, og måske endda folkelige bevægelser (andelsbevægelsen) og meget andet med inspiration i hans værk og dets fortolkning?

Vi kigger på, hvordan Grundtvig er blevet anvendt til at skabe institutioner og organisationer som i dag i sig bærer viden om hans indflydelse og hvorfor det er muligt at skrive hans virkningshistorie.

Studieobjekter

Vi gør Grundtvigs *syn* til studieobjekt. Med *syn* menes ideer og forestillinger, dvs. de udsagn og ytringer, der enten fremføres af ham selv eller i hans navn (Grundtvigianisme) og som i egenskab af tekst eller fortolkning indgår i dansk udviklingshistorie.

Vi er ikke de eneste der på den måde tager *syn* seriøst. Det gør alle, der arbejder med hermeneutik og lægger den til grund for indholdsanalyse, begrebshistorie eller diskursanalyse. Og som desuden ser ideer og forestillinger som grundlag for studiet af institutioners og herunder samfunds opståen. Vi kombinerer derfor sprogstudier med analyse af institutioner og deres historie og indgår derfor i den samfundsvidenskabelige skole, der i dag kaldes *institutionel teori*.

Vi har endnu ikke valgt om hvilken sprogteoretisk tilgang vi vil vælge, måske vælger vi at kombinere flere alternative tilgange?

Derimod har vi allerede bestemt, hvilke af Grundtvigs *syn*, der skal studeres.

De følgende fem vil indgå:

- Menneskesyn
- Syn på fællesskab
- Syn på frihed
- Syn på lighed
- Syn på økonomi eller arbejde
- Samfundssyn

Vi kigger på Grundtvig som politisk filosof eller samfundsfilosof, og vil se, hvorvidt han er inspireret af 1900-tallets tyske, engelske, franske og amerikanske filosoffer, og hvorvidt han sammentænker – eventuelt skaber en syntese over – tysk romantik, engelsk samfundsteori, amerikansk og fransk republikanisme og menneskerettigheds tænkning samtidig med, at han gør det, i lyset af et teologisk arbejde, hvor der sker en reformulering af bl.a. Luther.

Med andre ord: det er Grundtvig i egenskab af teolog, filosof og historikere, der interesserer os, og den virkning han som sådan har haft for udviklingen af det danske samfund.